

17. BÖLÜM / CHAPTER 17

ÇOCUK ZEKÂSINI KORUMA VE GELİŞTİRME DERNEĞİNİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

THE ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF THE ASSOCIATION FOR THE PROTECTION AND IMPROVEMENT OF CHILD INTELLIGENCE

Gülşah PABUÇÇU*, **Betül BATIR****, **Eminalp MALKOÇ*****

*Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye
e-posta: gullsahpabb@gmail.com

**İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye
e-posta: bbatir@istanbul.edu.tr

***İstanbul Teknik Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye
e-posta: malkocem@itu.edu.tr

DOI: 10.26650/B/AA09.2020.007.17

ÖZ

Öncelikle arşiv belgeleriyle kısmen süreli yayınlarla ve derneğin aktif bir üyesi Mahir Korkmaz'la yapılan röportajın çözümlenmesinden hareket eden bu çalışma, Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği özelinde Türkiye'deki zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimi hakkındaki oluşum ve etkinlikleri kronolojik bir yaklaşım içinde incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca derneğin günümüze uzanan çalışmalarına bir projeksiyon tutulması da öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği, özel eğitim, zihinsel engelliler, Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı İstanbul Şubesi

ABSTRACT

This study is primarily concerned with the analysis of an interview with Mahir Korkmaz, the most senior living member of the association. It aims to analyze chronologically studies of, and activities for, mentally disabled children in Turkey. By focusing on the "Association for the Protection and Development of Child Intelligence," its archives and periodicals, this study sheds light on contemporary studies of the foundation.

Keywords: Association for the Protection and Development of Child Intelligence, special education, mentally-retarded, Istanbul Branch of the Foundation for the Training and Protection of Mentally Handicapped Children (ZİÇEV)

Giriş

Zihinsel engelli çocuklarla ilgili çalışmalar Avrupa’da 19. yüzyılda başlamıştır. Türkiye’de ise bu yöndeki çalışmalar 19. yüzyıl sonlarında, bir başka ifadeyle Osmanlı devrinin kapanmasına yakın bir süreçte özel eğitim alanında sağır, dilsiz ve âmâ çocuklar için açılan bir okul aracılığıyla gündeme gelmiş, zihinsel engelli çocuklara yönelik çalışmalar ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında başlatılmıştı. Bu dönemde çok partili yaşama geçiş yapan Türkiye Cumhuriyeti’nde okullaşma oranının yükselmesine koşut olarak zekâca geri olan çocuklar için de bazı çalışmalar yapılmış ve bu türden faaliyetler devletten daha çok sivil toplum örgütleri öncülüğünde gerçekleştirilmiştir.

6 Ağustos 1958 tarihinde kurulan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği, bu çizgide yer alan öncü kuruluşlardandı. Dernek, zekâsı geri olan çocuklara sahip aileler ile yakınları tarafından yapılandırılmıştı. Devlet desteği de alan dernek kısa sürede uluslararası işbirlikleri oluşturmayı başardığı gibi zihinsel engelli çocuklar için farkındalık yaratan bir yapılanma özelliğine kavuşacaktı. Bu bağlamda dernek, 1992 yılında Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV) İstanbul Şubesi ile protokol imzalayarak ortak çalışmalarla faaliyet alanını genişletmişti. Derneğin faaliyet ve çalışmalarıyla ilgili veriler aracılığı ile Türkiye’de aileleriyle birlikte yarım milyonu aşan bir kitlenin mağduriyeti, zekâsı geri çocukların eğitim ihtiyaçları ve sadece bir derneğin bu çizgideki faaliyetlerinin yetersizliği değerlendirilebilmektedir.

1. Türkiye’de Özel Eğitimin Gelişimi

Özel eğitim, özellikle olaya dinsel hurafeler ile yaklaşılmasından dolayı dünya tarihinde oldukça geç kalınmış bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte dünya ve Türk tarihinde özel eğitim konusu sağır, dilsiz ve âmâ çocukların eğitimi ile başlamıştır.¹ Zihinsel yetersizlik ise ilerleyen tarihlerde gündemde yer bulabilecekti.

1.1. İdari ve Hukuksal Çerçeve

Zihinsel yetersizliğin 1930’larda “*embesil*” ve “*moron*” gibi ifadelerle karşılandığı Cumhuriyet Türkiye’sinde² çocuk haklarının gelişimi anlamında bazı gelişmeler sağlanmıştı. Türkiye’nin de kabul ettiği anlaşılan beş maddelik 1924 tarihli *Cenevre Çocuk Hakları Bildir-*

-
- 1 Dünyada ve Türkiye’de sağır, dilsiz ve kör çocukların eğitimi hakkında bkz.: Sezai Balcı, *Osmanlı Devleti’nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi* (İstanbul: Libra, Ekim, 2013); Fatih Demirel, *Osmanlı’da Sağır-Dilsiz ve Âmâların Eğitimi Dilsiz ve Âmâ Mektebi* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, Ekim, 2013).
 - 2 Münire Esen Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar-Oligophrenology* (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1964), 39-40.

gesi'nde çocuk hakları bağlamında yetersizliği olan yani özel gereksinimli çocuklara yardım edilmesi gereği vurgulanmıştı.³ 1948'de ise İdil Biret-Suna Kan Yasası olarak üstünlerin eğitimi yasa ile güvence altına alınmış; 1956'da 6660 sayılı yasa ile bu uygulamanın kapsamı genişletilmişti⁴.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde özel eğitim hizmetleri planlaması ve yürütülmesi Sağlık Sosyal Yardım Bakanlığından alınarak Millî Eğitim Bakanlığına devredilmiş ve 1950'den 1980 yılına kadar özel eğitim, İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde bir şube müdürlüğü olarak devam etmiştir.⁵

Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri imzasını taşıyan 24.04.1952 tarih ve 50 sayılı karar ile “Arızalı öğrencilerin diğer öğrencilerle eşit şartlar içinde okullara alınması hakkında” öneri sunulmuştu. Yine aynı yıl içerisinde Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 14.05.1952 tarih ve 52 sayılı kararı ile özel eğitim ve öğretime muhtaç çocuklara mahsus okullara öğretmen yetiştirmek üzere Gazi Eğitim Enstitüsüne bağlı bağımsız bölüm açılması ve programının düzenlenmesi kararlaştırılmıştı.⁶

1953 yılında toplanan V. Millî Eğitim Şûrası'nın konusunu özel eğitim oluşturmaktaydı. Burada alınan kararlar arasında özel eğitime gereksinimi olan çocukların zorunlu eğitim kapsamına alınması yer almaktaydı.⁷ Daha sonraki yıllarda toplanan Millî Eğitim Şûralarında da zaman zaman özel eğitim konusu ele alınacaktı. Öte yandan 1957 yılında 6972 sayılı “Korumaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun 22. maddesi ile özel eğitime gereksinimi olan çocuklar Millî Eğitim Bakanlığının alacağı tedbirlerle güvence altına alınmıştır.⁸

3 Akademik çalışmalarda Türkiye'nin bildirgeyi kabul ettiğine yönelik yapılan değerlendirmelerde Mustafa Kemal Paşa'nın (Atatürk) bizzat imzaladığı belirtilmektedir. Bununla birlikte imza tarihi hakkında farklı tarihler sunulmaktadır. Ömer F. Tutkun ve Mustafa Koç, “Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler”, *Ege Eğitim Dergisi* 3/2 (2003): 12; Sevil Lale Kurt, “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 16/36 (2016): 104.

4 “Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun”, 15 Şubat 1956, Kanun Numarası: 6660, Sayı: 9242; *Düstür*, Tertip: 3, 37: 316. Erişim: 29.07.2019 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/kanunlar/6660-sayili-guzel-sanatlarda-fevkalade-istidal-gosteren-cocuklarin-devlet-tarafindan-yetistirilmesi-hakkinda-kanun.pdf>.

5 Tevhide Kargın, “Cumhuriyetin 80. Yılında Özel Eğitim”, *Millî Eğitim Dergisi* 160 (2003): 106-116.

6 Doğan Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979), 109; Mahmut Çitil, *Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009), 42; Ayşegül Ataman, “Gazi Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Şubesi İlk Mezunları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 9/1 (2008): 1-2.

7 *V. Millî Eğitim Şûrası* (Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1953), 18-19.

8 Bkz.: Kargın, “Cumhuriyetin 80. Yılında Özel Eğitim”, 106-116.

1960 yılında kurulan 24. hükümetten 40. hükümete kadar iktidara gelen 16 hükümetin de programında özel eğitimle ilgili hedefler bulunmamaktadır. Bununla beraber bu hükümetlerin işbaşında oldukları 1960-1977 yılları arasında yukarıda da kaydedildiği gibi özel eğitimle ilgili birçok çalışma yapılmıştır.⁹ 1961 Anayasası ile özel eğitime gereksinimi olan çocuklar devlet tarafından da garanti altına alınmıştır. 1961 Anayasası'nın 48. maddesinde “herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir” hükmü ve 50. maddede “devlet durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır” hükümleri getirilmişti. Aynı dönem içerisinde 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 12. maddesindeki “mecburi ilköğretim çağında buldukları halde zihnen, bedenlen, ruhen ve sosyal bakımdan özürllü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır” hükmüyle zihinsel yetersizliği bulunan çocuklara zorunlu eğitim hakkı da sağlanmış oluyordu.¹⁰ 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 8. maddesinde “Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” hükmüyle özel eğitim hizmeti genel eğitim hizmetleri içine alınmıştır.¹¹

1977'de kurulan 40. Hükümet özel eğitim konusunu programına almıştı.¹² 1983 yılında 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” yürürlüğe girmiştir.¹³ Bu arada 1980 yılında kurulan Özel Eğitim Genel Müdürlüğü, 1983 yılında Genel Müdürlük Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığına dönüştürülmüştü. 1992'de 3797 sayılı kanunla “Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü” yapılandırılmıştı.¹⁴ 1993 yılında Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitim yılı ilan etmiştir. Bu yıl içerisinde ilk defa olarak Özel Eğitim Rehberi yayınlanmıştır.¹⁵

1997 yılında 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yürürlüğe girmiştir. 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin amacı “Özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli

9 Çitil, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)”, 69.

10 “İlköğretim ve Eğitim Kanunu”, 5 Ocak 1961/222, erişim: 29.07.2019, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf>; Kargın, “Cumhuriyetin 80. Yılında Özel Eğitim”, 106-116

11 “Milli Eğitim Temel Kanunu”, 14 Haziran 1973/1739, erişim: 29.07.2019, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>; Orhan ve Genç, “Engellilere Yönelik Ülkemizde Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması”, 123.

12 Çitil, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)”, 69.

13 “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu”, 12 Ekim 1983/2916, erişim: 29.07.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18192.pdf>; Serdar Orhan ve Kemal Gökmen Genç, “Engellilere Yönelik Ülkemizde Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35/2 (2015): 124.

14 “Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, 30 Nisan 1992/3797, erişim: 29.07.2019, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc075/kanuntbmmc075/kanuntbmmc07503797.pdf; Gönül Akçamete, “Türkiye’de Özel Eğitim Özel Eğitim-12”, *Özel Eğitim*, ed. Süleyman Eripek (Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998), 198.

15 Orhan ve Genç, “Engellilere Yönelik Ülkemizde Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması”, 125.

Eğitimi'nin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir" şeklindedir. Kapsamı ise engelli bireyler için eğitim hizmetleri ve bu hizmetleri gerçekleştirecek okul, kurum ve programlardır.¹⁶ Tanılama, değerlendirme ve yerleştirme süreçleri ile muhtemel eğitim ortamları tanımlanarak kaynaştırma eğitimine ilişkin esaslar bu kararnamede açıklanmıştır.¹⁷

Türkiye'deki çalışmalarla birlikte Temmuz 2005 tarihinde çıkartılan 5378 sayılı kanunla¹⁸ engelliler açısından sağlanan faydaların daha ileri noktalara taşınması öngörülmüştür.¹⁹ Zaten sosyal devlet anlayışı da engellilik türü ne olursa olsun engelli vatandaşına yaşanabilir bir dünya hazırlamakla sorumlu olduğu ve bu bilince sahip olunması gerektiği inancını taşımaktadır.²⁰

1.2. Tarihsel Süreç

Türkiye Cumhuriyeti döneminde 1950'den sonra özel eğitim konusunda birçok yapıcı faaliyetlerde bulunulmuştur. 1950'li yıllar Türkiye'nin özel eğitim konusunda çalışmalarına hız kattığı yıllardır. Bunda Amerika'dan Türkiye'ye dönen Mitat Enç'in payı büyüktür. Ayrıca McKensie'nin özel eğitim alanında Türkiye'de incelemelerde bulunması, Enç'in kendisine refakat ederek İzmir'deki Sağır Dilsiz ve Körler Okulunda gözlemlerde bulunmaları 1951 yılında Sağır ve Körler okullarının Milli Eğitim Bakanlığına devrine yol açmıştır.²¹ Buradan da anlaşıldığı üzere özel eğitimde öncelikle tarihsel dönemlerden alışıla geldiği üzere sağır, dilsiz ve âmâ öğrencilerin eğitimine odaklanılmıştır.

Türkiye'de zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitim ve öğretimi ile ilgilenilmeye 1952 yılında başlanmıştır.²² Özel eğitime bilhassa Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri ve Müsteşar Reşat Tardu büyük ilgi göstermişlerdir.²³ Gazi Eğitim Enstitüsüne bağlı bağımsız bölüm açılması ve

16 "Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", 6 Haziran 1997/23011, Kanun no: 573, erişim: 29.07.2019, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf

17 Çitil, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye'de Özel Eğitim (1923-2007)", 58; Orhan ve Genç, "Engellilere Yönelik Ülkemizde Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması", 125.

18 "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun", *Resmî Gazete*, 1 Temmuz 2005/5378, erişim: 28.07.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>.

19 Orhan ve Genç, "Engellilere Yönelik Ülkemizde Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması", 127.

20 World Health Organization (WHO)-The World Bank, *World Report on Disability 2011*, (2011).

21 Kendisi de görme engelli olan Mitat Enç, Viyana'da kendi imkânları ile eğitim almıştır. Daha sonra İzmir'deki Sağır, Dilsiz ve Körler Okulu'nda göreve başlamıştır. 1940'ların başlarında okulda Mitat Enç, küçük yaştaki 6-7 görme ve bir de zihinsel yetersizliği olan öğrenciden oluşan sınıf açmıştır. Ancak bu girişim kabul görmeyerek beklenen ya da istenen sonuca ulaş(a)mamış, Enç okuldan istifa ederek eğitim amaçlı olarak Amerika'ya gitmiştir. Çitil, "Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye'de Özel Eğitim (1923-2007)", 31-33. Sağır, dilsiz ve körlerin eğitimi hakkında ayrıntılı bir araştırma eseri için bkz.: Balcı, *Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*.

22 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 108.

23 Mehmet H. Okuturlar, *Özel Eğitim* (İstanbul: Okuturlar Yayınları, 1975), 33.

programının düzenlenmesi kararına dayanılarak Ekim 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde Üstün ve Geri Zekâlı Çocukların Eğitimi şeklinde iki kısımdan oluşan Özel Eğitim Bölümü kurulmuştu.²⁴ Burada görevlendirilmek üzere uzmanlar getirilmişti ki aralarında zihinsel yetersizlikle ilgili olarak çocuk eğitimi alanında çalışan Dr. Christine Ingram bulunmaktaydı.²⁵

Zihinsel yetersizliği olan çocuklar için 1952-1953 öğretim yılında Ankara-Hıdırlıtepe ve Eğitilebilir zihinsel yetersizliği olan çocuklar için Yeni Turan İlkokulunda iki özel sınıf açılmıştı.²⁶ 1955'te Ankara Kazıkçı Bostanları İlkokulunda da bir özel sınıf oluşturulmuştu.²⁷ Eğitilebilir düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler için özel sınıflar ve bu sınıflara öğrencileri seçmek, özel eğitime muhtaç diğer çocukları belirlemek ve yardımcı olmak üzere ilk Psikoloji Kliniği 1955'te Ankara'da açılmıştı.²⁸

Zihinsel yetersizliği olan çocuklar için önemli bir girişim de 25 Ağustos-6 Eylül 1958 tarihinde İzmir Sağırılar okulunda özel sınıf okutacak ilkokul öğretmenlerine açılan kurstur. Bu eğitime İstanbul, Ankara ve İzmir'den yaklaşık 50 öğretmen katılmıştır. 1959 eğitim-öğretim yılına burada yetişen öğretmenler görevlendirilmiş ve 1959 yılında İstanbul'da 10, İzmir'de 6 özel sınıf açılmıştır.²⁹

1959'da Ankara, İstanbul ve İzmir'de 3 adet Rehberlik ve Araştırma Merkezi açılmıştır.³⁰ Bu merkezlerin açılmasıyla zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimi çalışmaları hızlanmış, 1960 yılında İstanbul'da 10, Ankara'da 6 ve İzmir'de 9 olmak üzere toplamda 25 zihinsel yetersizlik için özel sınıf açılmış, burada eğitim gören çocukların sayısı 418'i bulmuştur.³¹ 1963'den sonra Ankara, Eskişehir ve İstanbul'da ilkokulların içinde üstün zekâlılar özel sınıfları açılmıştır.³² Belirtmek gerekir ki 1972'de Mitat Enç, “geri zekâlı” terimini zihinsel engelliliğin karşısında bir alternatif olarak gündeme getirmişti.³³

24 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 109-110; Çitil, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)”, 41-42; Ataman, “Gazi Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Şubesi İlk Mezunları”, 1-2.

25 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 110.

26 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 110; Çitil, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)”, 36.

27 Çitil, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)”, 36.

28 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 110-111; Okuturlar, *Özel Eğitim*, 34; Çitil, “Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)”, 38.

29 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 111.

30 Okuturlar, *Özel Eğitim*, 34.

31 Çağlar, *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*, 113.

32 Mahmut Çitil, “Türkiye’de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesi”, *Milli Eğitim - Özel Sayı- 1* (2018): 147-148; Sefa Bulut - Aslı Taylı, “Cumhuriyet Dönemi Üstün Yetenekliler Eğitim Politikası”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12 (2006): 34.

33 Atilla Cavkaytar, Meral Melekoğlu ve Gizem Yıldız, “Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünya’da ve Türkiye’de Kavramların Evrimi”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* -30. Yıl Özel Sayı- (2014): 116.

2. Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği

2.1. Kuruluşu

6 Ağustos 1958’de kurulan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği, alanında Türkiye’de kurulan ilk dernektir.³⁴ Derneğin kuruluşundan beklenen amaç, zekâca geri kalmış çocukların tedavisinin, eğitiminin ve öğretiminin sağlanacağı bir yapı oluşturmaktır.³⁵ Aslında zihinsel yetersizliği olan çocuklara sahip ailelerle gönüllü hayırseverler tarafından yapılandırıldığı anlaşılan derneğin³⁶ kuruluş sürecinde Demokrat Parti Kastamonu Milletvekili Ahmet Şükrü Esen’in hükümete yaptığı öneri ve faaliyetlerinin etkisi olmuştur.³⁷

Derneğin yönetmeliğinde / yönetmeliklerinde kurucu isimler, Prof. Orhan Tuna (İktisat Fakültesi Dekanı), Mustafa Reşit Esen (Çiftçi), Dr. Şükrü Esen (Kastamonu Milletvekili), Sabahattin Tönük (Milli Emlak Müdürü), Tuğba Ulugay (Ev hanımı), Dr. Şükrü Çoruk (Doktor), Leman Arbatlı (Yoksullara Yardım Derneği Başkanı), Dr. F. Münire Esen (Doktor) şeklinde sıralanmıştı.³⁸ Tamamen gönüllülük esası üzerine kurulan dernek, Çağaloğlu Talebe Federasyonu ek binasında açılmıştı.³⁹

Derneğin 15 Mayıs 1959 tarihli Çağaloğlu Pedagoji Cemiyeti binasındaki Olağanüstü Kongresi’nde Mali ve Gelir Komisyonu Dr. Lütfi Altuğ, Nebile İlter, Samim Tunalı; Propaganda ve Neşriyat Komisyonu Rıza Olcayto, Hamdi Varoğlu, Selmin Evrim; Tesis ve Teknik Komisyonu Nihat Hasekioğlu, Hikmet İlkray ve Raik Esen’den oluşturulmuştu.⁴⁰ Nurettin Mahir Korkmaz kendisiyle gerçekleştirilen röportajda derneğin ilk başkanı olarak kuruculardan Münire Esen Akdeniz ve kardeşi Ahmet Şükrü Esen’in adlarını vermiş olsa⁴¹ da 1959 Mayıs tarihli Olağanüstü Kurultay zabıtları kuruluş sürecinde Orhan Tuna’nın başkan olduğuna işaret etmektedir.⁴² Esen kardeşlerin üstlenecekleri başkanlık görevini bırakmalarından sonra İsmail Arık bu görevi yürütmüş, onun vefatının ardından gelini Demet Arık kuruluşun başkanlığını devralmış ve halen bu görevi sürdürmektedir.⁴³

34 *BCA*, 30.1.0.0/23.131.1; *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8; Orhan Tuna, “Önsöz”, *Unutulmuş Çocuklar* (İstanbul: Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Yayınları, t.y.), 3; Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, s. 65.

35 *BCA*, 30.1.0.0/23.131.1; *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8; Tuna, “Önsöz”, 3.

36 Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj; Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, 81.

37 Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj.

38 *BCA*, 30.1.0.0/23.131.1; *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8; “Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü”, t.y., 2-3 (Dernek arşivinden).

39 Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, 81.

40 *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8.

41 Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj.

42 *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8.

43 Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj.

Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği, 1959 yılı Olağanüstü Kongresi'nde alınan karara uygun şekilde yapılan başvuru sonucunda 20 Ağustos 1959 tarihli Bakanlar Kurulu'nun 4/12063 sayılı kararı ile 17 Eylül 1959 tarih ve 10308 sayılı Resmi Gazete'de ilan edilerek kamu yararına çalışan dernekler arasına alınmıştı.⁴⁴ Dernek, 1992'de Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV) ile birleşmişti ki bu noktadan sonra dernek başkanı, ZİÇEV İstanbul Şubesi başkanlığı görevini de yürütmeye başlayacaktı. ZİÇEV derneğin bir vakfı olarak hizmet vermektedir.⁴⁵

2.2. Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü

Derneğin kuruluşu sırasında hazırlanan, basına da yansıyan 40 madde ve bir de geçici maddeden ibaret olan yönetmelik çerçevesinde T.C. vatandaşı olma koşulu gibi üyelik ve fahri üyelik şartları, üyelik formu ve benzeri bilgilerin yanında dernek organları “*umumi heyet, idare heyeti, ihtisas komisyonları, mürakipler heyeti, haysiyet divanı ve yardım heyeti*” olarak sıralanarak işleyişleri açıklanmıştı. Yönetmelik uyarınca uluslararası işbirliğine yönelme isteği ve mali yapısı üzerinde de durulmuştu.⁴⁶

Dernek öncelikle küçük bir bütçe ve az sayıda üye ile kurulmuştur. Nitekim devlet arşivlerinden gelirin 10.000 (4.000 lira üye aidatı, 6.000 lira teberru vs.), giderlerin 10.000 lira (2.400 lira bina, ısıtma, aydınlatma, 500 lira kırtasiye, 2.000 lira yayın ve propaganda, 1.000 lira sair masraflar karşılığı, 4.100 lira sair masraflar için ayrılacak para) olduğu kaydına ulaşılabilmektedir.⁴⁷ Ancak daha sonraki zamanlarda maddi olanakların artacağını, devletin bu derneğe yardımlarını esirgemeyeceğini broşürün önsözünde Orhan Tuna⁴⁸ belirtmektedir ki onun bu öngörüsü kısmen gerçekleşecekti. Ayrıca ülkede 1955 genel nüfus sayımına göre zekâca geri kalmış ya da az gelişmiş çocukların sayısının 500.000 civarında olduğunu söyleyen Tuna, çocukların aileleri de eklendiğinde nüfusun fazlaca olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple maddi yardımlardan umutlu olduğunu ifade edecektir.⁴⁹ Bu noktada belirtmek

44 BCA, 30.18.1.2/151.68.6; BCA,30.18.1-2/153.46.8; “Kararnameler”, *Resmi Gazete*, 17 Eylül 1959/10308, Erişim: 29.07.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10308.pdf>; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C.44, B.5, 21.11.1967, 119; *Resmi Gazete*, 24 Mayıs 1983/18056, 13; Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, 65, 85.

45 Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj.

46 BCA, 30.18.1.2/151.68.6; *İstanbul Telgraf*, 20 Ağustos 1958, 2-3.

47 BCA, 30.1.0.0/23.131.1; BCA, 30.18.1.2/151.68.6; BCA, 30.18.1.2/153.46.8.

48 Orhan Tuna, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı, Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Başkanı Gazetecilik Enstitüsü Müdürü.

49 BCA, 30.1.0.0/23.131.1; BCA, 30.18.1.2/151.68.6; BCA, 30.18.1.2/153.46.8; Orhan Tuna, “Önsöz”, *Unutulmuş Çocuklar*, 3; Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, 65.

gerekir ki 1960'lı yılların ikinci yarısında bütçe görüşmelerine konu olan dernek devletten de yardım almıştı.⁵⁰

Öte yandan dernek arşivinde 1960'lı yıllara ait olduğu düşünülen 31 maddelik bir yönetmelige ulaşılabilmektedir.⁵¹ Bu yönetmelikte, birinci ve ikinci maddelerde derneğin amacı ve merkezi belirtilmektedir. Dernek yönetmeliğinin birinci maddesinde dernek merkezi olarak ifade edilen “İstanbul, Kurtuluş, Eskişehir Mahallesi, Peşkir Ağası Sokak Numara 16/2” adresteki evin 1960 yazında satın alınması için Hükümet düzeyinde yazışmalar yapılmıştı. Daha da önemlisi dernek arşivindeki tapu 13 Haziran 1966 tarihli⁵² ki bunlar, dernek arşivinden ulaşılan yönetmeliğin 1960'ların ikinci yarısında ya da sonlarında hazırlandığı düşüncesini güçlendirmektedir.

Söz konusu yönetmelikte de derneğin amacı, zekâ geriliğine karşı bütün imkân ve şartlarla mücadele etmek olarak ifade edilmişti. Yönetmelikte derneğin faaliyet alanları şu şekilde maddeleştirilmişti: a) Zekâ geriliğine karşı mümkün olabilen bütün koruyucu tedbirlerin alınması yolunda ilgililerin dikkatini çekmek. b) Tedavisi mümkün hastaların tedavisi için girişimde bulunmak. c) Hastaların eğitim ve öğretimi ile aile ve cemiyete faydalı birer unsur olarak kazandırılmasına çalışmak. d) Hasta aileleri ile daima temas ederek aydınlatıcı malumatlarla aydınlatma ve görüşmelerde bulunmak. e) Bu konularda broşür, kitap gibi basılı kaynaklar ile konferans ve buna benzer şekillerde propagandada bulunmak. f) Bu amaçlar için gerekli görülen dispanser, bakım yurdu, hastane, enstitü ve sair her türlü tedavi, eğitim kurumları kurmak ve işletmek. g) Bu uğurda faydalı ve tatbiki mümkün görülen çarelerin kabulü ile kanunlaşmasını sağlamak için hükümet ile ilgili makamlar nezdinde teşebbüste bulunmak. h) Yabancı ülkelerden bu iş için yardım sağlamak. ı) Kendi gayelerini temine yardım edecek derneklerle işbirliği kurmak. j) Kendi konularında bir dergi çıkarmak.

50 *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 8, B. 119, 26.7.1966, 670. “MADDE 8-1966 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/3) işaretli cetvelin Maliye Bakanlığı kısmının 35.000. (Sosyal transferler) bölümünün 35,746, (Zekâca Geri Kalmış Çocukları Koruma Derneğine yardım) şeklindeki madde unvanı (Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneğine yardım) şeklinde değiştirilmiştir”. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, 36, B. 91, 21.7.1966, 401. “Madde 8-1966 yılı Bütçe Kanununa bağlı (A/3) işaretli cetvelin Maliye Bakanlığı kısmının 35.000. (Sosyal transferler) bölümünün 35.746. (Zekâca Geri Kalmış Çocukları Koruma Derneğine yardım) şeklindeki madde unvanı (Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneğine yardım) şeklinde değiştirilmiştir.”, *Resmî Gazete*, 10 Ağustos 1966/12371, 1. “1966 yılı Bütçe Kanununa bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkında kanun tasarısı ve Karma Bütçe Komisyonu raporu (Millet Meclisi 1/247; Cumhuriyet Senatosu 1/658)”, *Cumhuriyet Senatosu*, Dönem 1: Toplantı: 5, S. Sayısı 815, s. 5-9; Türkiye Büyük Millet Meclisi, *1967 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Komisyonu Raporu*, TBMM Basımevi, 1967, s.424; *Gider Bütçeleri*, s. 360/17 (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C. 38, B. 25, 31.7.1967).

51 “Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü”, t.y., 1-15, (Dernek arşivinden).

52 *BCA*, 30.18.1.2/154.85.5; *BCA*, 30.18.1.2/155.6.19; “Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü”, t.y., s. 1 ve 13.6.1966 tarihli tapu örneği (Dernek arşivinden).

(Madde 2). Derneğin çalışma konusu 3. maddede belirtilmiş olup şu hususlara vurgu yapılmıştı: “*Dernek, kendi amacı doğrultusunda çalışır. Siyasetle uğraşmaz. Dernekler Kanunu ile yasaklanan herhangi bir faaliyette bulunmaz*”. Üyelik şartları 5. maddede belirtilmişti. Buna göre üyelik için Türk vatandaşı olmak, medeni haklara sahip ve 18 yaşını bitirmiş bulunmak, “*ağır hapis cezasına veya taksirli suçlar dışında beş yıldan fazla hapse yahut yüz kızartıcı suçlardan biriyle ya da Dernekler Kanunu ile kurulması yasaklanan dernekleri kurmak ve yönetmek suçlarından kesin olarak hüküm giymemiş olmak*”, kuruculardan ya da üyelere en az ikisinin yazılı takdimi ve yönetim kurulunun üyeliğe kabul kararı bulunması gerekiyordu. 6.-8. maddeler üyelik hakları, üyelikten çıkma ve çıkarılma, fahri üyelik konularına ayrılmıştı. Derneğin şubelerinin açılması ile ilgili kısımlar dokuzuncu maddede belirtilmişti. İstanbul dışında şube açılması, dernek üyelerinden en az on kişinin yazılı isteğine ve Merkez Yönetim Kurulunun kararına bağlıydı. Şube açılmasına ilişkin karara karşı ilgililerin ilk toplanacak Genel Kurula yazılı olarak itiraza hakları vardı. Genel Kurul kararı kesin kabul edilmekteydi. Derneğin organları 10. (c,d) ve 11.-31. maddeler arasında toplanmıştı. Genel Kurul toplantısının merkezin bulunduğu yerde iki yılda bir Temmuz ayında yapılması, en az on gün önceden günü, saati, yeri ve gündemi o yerde çıkan iki gazete ile ilan edilmek suretiyle gerçekleştirilmesi öngörülmüştü (madde 11-12). 10.-23. maddeler arası dernek kurullarının ve diğer görevlilerin sorumluluklarına ayrılmıştı. Derneğin gelirleri ise 26. maddede yılda 1.200 lirayı geçmemek üzere miktarı Merkez Genel Kurulunca belirlenecek üye aidatı, beş liradan aşağı olmamak üzere alınacak giriş aidatı, her türlü bağış ve teberrular, üyeler arasında yapılacak toplu seyahat, eğlencelerden, sergi tertipleme, kitap dergi ve benzeri yayınlardan ve sair işlerden elde edilecek gelirlerle bankalara yatırılan paraların faiz ve ikramiyeleri, balo, müsamere, konser, piyango ve benzeri gelirler olarak ele alınmıştı. Derneğin feshi halinde Dernekler Kanunu’nun 43. maddesi hükmü uygulanacaktı. Dernek feshedildiği takdirde, paraları, taşınır veya taşınmaz malları hakkında ne yolda işlem yapılacağı derneğin Merkez Genel Kurulu’nun kararıyla belirlenecekti. 31. maddede “*Dernek, münfesihi hale düşerse, paraları, tesisleri, menkul ve gayrimenkul malları (Darülaceze) ’ye intikal eder*” hükmü yer almıştı.⁵³

Önemli bir gelişme 1980’lerde yaşanmış ve derneğin 1950’lerin sonlarına ait kuruluş yönetmeliği, 2908 sayılı dernekler kanununa göre yeniden düzenlenerek/tadil edilerek 41 madde halinde 30 Temmuz 1986 tarihinde yayınlanmıştı. 1986 yılında yapılan tadilatla derneğin çalışma konularına;

53 “Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Tüzüğü”, t.y., s. 1-15, (Dernek arşivinden).

Dernek yukarıdaki maddede belirtilen amacın gerçekleşmesi için, toplantılar, gösteriler, geziler, bilimsel çalışmalar ve sergiler düzenleyebilir, yayımda bulunabilir, arşiv oluşturabilir, plan proje yaptırabilir, bunlar için yarışma açabilir, sonucu uygulayabilir, taşınmaz edinebilir ve satabilir

ibaresi eklenmişti.

Üyelik şartları hakkında e ve f bendleri çerçevesinde:

- e) Dernek Yönetim Kurulu'nun üyelik için yapılan müracaatları en çok otuz gün içinde, üyeliği kabul veya isteğin reddi şeklinde karara bağlayıp sonucu müracaat sahibine yazı ile bildirmek zorundadır.
- f) Hiç kimse üye olmaya zorlanamaz.

denilirken şube açma hakkında

Şube açmak amacı ile dernek merkez yönetim kurulu tarafından yetkili kılınmış, şube açılacak yerlerdeki dernek kurma hakkı bulunan en az üç kişi tarafından yine bu yerin en büyük mülki amirliğine yazılı müracaat yapılır. Bu yazıda, kurucuların adı, soyadı, baba adı, doğum tarihi, meslek ve sanatı, ikametgâhı ve tabiiyeti ile şube merkez adresinin bildirilmesi ve yazıda dernek tüzüğünden iki örnek ile yetki belgesinin bulunması zorunludur. Şube kurucularının, şubenin açılacağı yerde en az altı aydan beri ikamet etmeleri zorunludur.

hükmü getirilmişti (Madde 10b).

1986 düzenlemesinde de dernek organları; genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu ve haysiyet divanı olarak aktarılmıştı. Derneğin genel kurul toplantısının iki yılda bir Temmuz ayında yapılacağı (madde 13) hükmü,⁵⁴ 1998 tadilatıyla “*Genel Kurul iki yılda bir kez Mayıs ayında, olağan toplantısını yapar*” (madde 13) olarak değiştirilmişti.⁵⁵ İlk yönetmelikteki “*Umumi heyetin toplantısı gününden en az üç gün evvel iki gaza[e]tede gündem ile birlikte ilan edilir ve hükümete bildirilir*” (madde 12) maddesi,⁵⁶ 1986 yönergesinde en az on beş gün önceden günü, saati, yeri ve gündemi mahalli bir gazete ile ilan edilmek suretiyle toplantıya çağrılır (madde 14-a) halini almıştı. 1986 yönetmeliğinde Genel Kurul toplantılarının dernek merkezinin bulunduğu yerden başka yerde yapılamayacağı şeklinde ayrı bir madde (madde 15) söz konusuydu.⁵⁷

Yönetmeliğin ilgili maddesinden hareketle hatırlatmak gerekir ki derneğin yıllık toplantılarıyla ilgili ilanlar kanalıyla derneğin kullandığı merkez ve binaların yanında bunların kullanım

54 *Tünaydın*, 30 Temmuz 1986, s. 2, 3, 6

55 *Tünaydın*, 15 Nisan 1998, s. 6

56 *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8.

57 *Tünaydın*, 30 Temmuz 1986, s.2.

süreçleri hatta başkanlar hakkında da fikir edinilebilmektedir. Yönetmeliklerde geçen dernek yapısına ilişkin toplantıların -cemiyetin işleyişi hakkında da fikir verebilecek düzeyde- izleri basından sürülebilmektedir. Nitekim *Milliyet*'te çıkan ilana göre derneğin yıllık toplantısı 20 Eylül 1963 tarihinde saat 17.00'da “*Cağaloğlu T.M.T.F. müstemilâtı olan dernek binasında yapılacaktır.*”⁵⁸ 1965 yılı kongresinin 21 Kasım'da “*Yenikapı Sahil Yolu Üniversite lokalinde*” yapılacağına yönelik gazetelere ilan verilmişti.⁵⁹ Derneğin 3 Eylül 1967, 7 Temmuz 1969 tarihleriyle ilan edilen yıllık kongreleri yine geçmiş yıllarda olduğu gibi Cağaloğlu'ndaki binada toplanacaktı.⁶⁰ 1971 yılı kongresi ise 18 Ağustos'ta “*Taksim Topçular Cad. 18/4 de*” yapılacağı Başkan Şükrü Esen tarafından gazetelerden duyurulmuştu.⁶¹ 1 Temmuz 1988 tarihli *Tünaydın* gazetesinin 6. sayfasında derneğin Yönetim Kurulu Başkanlığı tarafından verilen “*Kongre İlanı*” başlıklı duyuruyla Genel Kurul toplantısı çağrısı yapılmıştı. İlanı göre 19.07.1988 Salı günü saat 15.00'da Peşkir Ağası Sokak 16/2 Kurtuluş-İstanbul adresindeki dernek merkezinde olağan Genel Kurul toplantısı gerçekleştirilecekti. Çoğunluğun sağlanamaması halinde toplantı, 28.07.1988 tarihinde aynı yer ve saatte yapılacaktı.⁶² Bir diğer çağrıyla 31 Mart 2017 tarihli *Yenigün* gazetesinde karşılaşılmaktadır. Gazetenin 7. sayfasında verilen “*Genel Kurul İlanı*”, olağan Genel Kurul toplantısının 21 Mayıs 2017 Pazar günü saat 11.00'de Ümraniye-İstanbul adresindeki dernek merkezinde yapılacağı, çoğunluğa ulaşamadığı takdirde toplantının 28 Mayıs 2017 Pazar günü aynı yer ve saatte düzenleneceği hakkındaydı.⁶³

1986 değişikliğinde gelir kaynaklarına yönelik şu kayda yer verilmişti:

Her üyenin ödeyeceği yıllık 600 TL üye aidatları, üyelerin derneğe ilk kayıtları sırasında bir defaya mahsus alınacak 500 TL giriş aidatı, Dernekçe yapılacak yayınlar, üyeler arasında tertiplenecek toplu seyahatlerden elde edilecek gelirler, tertiplenen balo, piyango, eğlence, temsil konser, spor yarışması ve konferans gibi faaliyetlerden sağlanacak gelirler ve bankaya yatırılan paraların faiz gelirleri ve ikramiyeleri, Derneğin mal varlığından elde edilecek gelirler, bağışlar ve yardımlar. Dernek dış ülkelerdeki gerçek ve tüzel kişilerden veya kuru-

58 *Milliyet*, 15 Eylül 1963, s.5. *Milliyet*, 30 Ağustos 1967, s.5; *Milliyet*, 5 Temmuz 1969, s. 4.

59 *Milliyet*, 18 Kasım 1965, s. 5.

60 *Milliyet*, 30 Ağustos 1967, s. 5; *Milliyet*, 5 Temmuz 1969, s. 4.

61 *Milliyet*, 12 Ağustos 1971, s. 8.

62 Toplantının gündemi ise şu maddelerden oluşacaktı: 1-Açılış ve saygı duruşu, 2-Başkanlık Divanı seçimi, 3- Faaliyet ve denetleme kurulları raporlarının görüşülmesi ve ibrası, 4-Yeni dönem bütçesinin görüşülmesi, 5-Yönetim, denetleme kurulu ve haysiyet divanının seçimi, 6-Dilekler ve kapanış. *Tünaydın*, 1 Temmuz 1988, s. 6.

63 Gündem maddeleri ise şöyle sıralanmıştı: 1-Açılış, yoklama, saygı duruşu, 2-Divan başkanlığı seçimi, 3-Genel Kurul evraklarının divan heyeti tarafından imzalanması için yetki verilmesi, 3-Yönetim Kurulu faaliyet raporu, bilanço gelir-gider tablosunun okunması, 5-Denetleme Kurulu raporlarının okunması, görüşülmesi, 6-Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu ibrası, 7- Tahmini bütçenin görüşülerek onaylanması, 8-Yıllık aidatların tespiti, 9- Yönetim, Denetim Kurulu asil ve yedek üyelerinin seçimi, 10-Dilek ve temenniler, 11-Kapanış. *Yenigün*, 31 Mart 2017, s. 7.

luşlardan yardım alabilmek için önceden İçişleri Bakanlığından izin alacaktır. Dernek, siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve mesleki kuruluşlardan herhangi bir surette yardım kabul edemez ve adı geçen kuruluşlara yardımda bulunamaz (Madde 32).⁶⁴

26 Mayıs 2002 tarihinde İTÜ Maçka Sosyal Tesisleri'nde yapılan Genel Kurul toplantısında, 1986 düzenlemesine göre her üyenin ödeyeceği yıllık 600 TL aidatın yıllık 30.000.000 TL'ye yükseltilmesi oybirliği ile kararlaştırılmıştı. Kuşkusuz üye aidatlarındaki artış para değerinin düşmesi, döviz kurlarındaki değişkenliklerle enflasyon artışının sonucu olmalıdır. Öte yandan toplantı gündeminin 10. maddesi gereği Zihinsel Özürlüler Federasyonu'na girilmesi ve çalışmalarda işbirliği yapılması kararlaştırılmıştı. Daha sonra toplantıda yönetim kurulu, denetleme kurulu ve haysiyet divanı seçimleri yapılacaktı.⁶⁵

1986 yönetmeliğinde derneğin iç denetimi, 33. ve 34. maddelerde düzenlenmişti. 35. madde ise “*Gelir ve giderlerde usul*” başlığı altına alınmıştı. 39. madde tüzük değişikliği ile ilgili olup, toplantı gündemine konulması ve yeterli bir süre önce değişiklik önerilerinin yazılı olarak üyelere bildirilmesi koşulu ile tüzüğün değiştirilebileceğine dairdi. Görüşmelere başlanabilmesi için Genel Kurul toplantısının yapılabilirliğine ilişkin çoğunluk şartı geçerliydi ve “*Tüzük değişikliği için karar çoğunluğu, toplantıya katılan üyelerin 2/3'ünün oyu*” gerekiyordu.

40. maddede ise fesih halinde malvarlığının tasfiye şekli şöyle belirlenmişti:

Dernek Genel Kurulu, her zaman derneğin tasfiyesine karar verebilir. Genel Kurul'un Derneğin feshine karar verebilmesi için, tüzüğe göre Genel Kurul'a katılma hakkı olan, Dernek üyelerinin en az üçte ikisinin toplantıda hazır bulunması şarttır. İlk toplantıda bu çoğunluk sağlamadığı takdirde, tüzüğün 13. maddesine göre, ikinci toplantı için çağrı yapılır. İkinci toplantıya katılan üye sayısı ne olursa olsun, fesih konusu görüşülebilir. Feshe ilişkin kararların, toplantıda hazır bulunan üyelerin 2/3 çoğunluğu ile verilmesi zorunludur. Derneğin feshi, Yönetim Kurulu tarafından beş gün içerisinde, mahallin en büyük mülki amirliğine, yazı ile bildirilir. Dernek münfesi hale düşerse, paraları, tesisleri, menkul ve gayr-ı menkul malları “Darülaceze” intikal eder. Tasfiye ve intikal, mahallin en büyük mülki amirliğinin, emirleri doğrultusunda yapılır.⁶⁶

1998 yılında yapılan tüzük değişikliği ile 40. madde şu şekilde değiştirilecekti:

Dernek münfesi hale düşerse, paraları, tesisleri, menkul ve gayr-ı menkul malları ‘Zihinsel yetersiz çocukları, yetiştirme ve koruma vakfı, İstanbul Şubesi’ne intikal eder. Tasfiye ve intikal, mahallin en büyük mülki amirliğinin, emirleri doğrultusunda yapılır”.⁶⁷

64 *Tünaydın*, 30 Temmuz 1986, s. 3.

65 26 Mayıs 2002 tarihli Dernek Genel Kurul Toplantı Tutanağı (Dernek arşivinden).

66 *Tünaydın*, 30 Temmuz 1986, s. 6.

67 *Tünaydın*, 15 Nisan 1998, s. 6.

Ayrıca 1986 yönetmeliğinin 41. maddesi ile “*Dernek tüzüğünde, hüküm bulunmadığı hallerde, dernekler kanunu, bu kanunda da hüküm bulunmayan hallerde, Türk Medeni Kanununun hükümleri uygulanır.*”⁶⁸

Derneğin 26.05.2002 tarihli olağan genel kurul toplantısında yapılan son tüzük değişikliği ile dernek merkezinin adresi, Çakmak Mah. Akdeniz Cad. Neyzen Tevfik Sok. No:18 Ümraniye-İstanbul olarak değiştirilmiştir.⁶⁹

2.3. Derneğin Etkinlikleri ve Faaliyetleri

Önce küçük bir büroda yapılandırılan dernek daha sonra kurucularından Fatma Münire Esen’in gayretleriyle eğitim veren büyük bir kuruluşa dönüşecekti. Münire Esen, Maarif Vekâleti Sağlık İşleri Umûm Müdürü Dr. Baha Arıkan’a yazdığı ve kendi imzasını taşıyan 12 Ağustos 1959 tarihli mektupta zekâca geri olan çocukların eğitim ve tedavisinin yapılabilmesi için büyük bir yere ihtiyaçlarının olduğunu bildirmiş ve ayrıca daha önce hazırladığı konuyla ilgili raporunu da ekte sunmuştu.⁷⁰ Bununla birlikte ilerleyen tarihlerde derneğin sahip olduğu olanaklarla İstanbul Kartal kazasının Soğanlı köyünde 200 dönümlük arazi satın alınacaktı. Bu genişleme kanalıyla dernek, zekâca geri çocukların teşhis, tedavi, eğitim, öğretimlerini sağlayacak ve zekâ geriliğiyle mücadele etmek üzere araştırmalarda bulunacak bir yapıya kavuşacaktı.⁷¹

Derneğin kurulmasından sonra zihinsel yetersizliği olan çocuklara yönelik çeşitli girişimler ortaya çıkmıştı. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul Siyavuşpaşa Çiftliği’nde eğitilebilir 70 çocuk için bir eğitim kurumu açılması tasarısı,⁷² 1959 yılında temelleri atılan Bakırköy Çocuk Sitesi’nde 0-6 yaş arasında 50 zihinsel yetersiz çocuğa eğitim verme girişimi bunlar arasında yer almaktadır.⁷³ Bu anlamda derneğin teşvik edici bir rol üstlendiği söylenebilir.

Diğer yandan dernek, 4 Ocak 1959 tarih ve 4/11160 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla uluslararası işbirliğine açık dernek statüsünde kabul edilmişti. Ayrıca derneğin, merkezi Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunan “*Amerikan Akli Kifayetsizlik Cemiyeti*” isimli kuruluş ile işbirliği yapmasına izin verilmişti.⁷⁴

68 *Tünaydın*, 30 Temmuz 1986, s. 6.

69 26 Mayıs 2002 tarihli Dernek Genel Kurul Toplantı Tutanağı (Dernek arşivinden).

70 Fatma Münire Esen imzalı 12 Ağustos 1959 tarihli yazı ve sözü geçen rapor (Dr. Özlem Karabuda’nın özel arşivinden).

71 *BCA*, 30.18.1.2/154.85.5; Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, s. 65.

72 Akdeniz’in *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar* isimli kitabında 65. sayfada çocuk sayısı 70 iken aynı kitabın 81. sayfasında 75 olarak verilmektedir. Bkz. Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, s. 65, 81.

73 Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, s. 65.

74 *BCA*, 30.18.1.2/151.68.6; *BCA*, 30.18.1.2/153.46.8.

12 Şubat 1961 tarihinde Hilton’da bir çay ziyafeti düzenlenerek dernek yararına bağış toplanmıştı. Bu arada *Cumhuriyet* gazetesi muhabirine verilen demeçte ülkede bu gibi derneklerin çoğalması, sayısı 500.000’leri bulan zekâsı geri çocukların eğitim ve tedavilerinin karşılanması, hem çocuklara hem de ailelerine buldukları zor şartlar içinde yardımcı olunmasının tüm çağdaş devletlerde olduğu gibi Türkiye’de de hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştı.⁷⁵ Münire Esen, *Milliyet*’e 13 Şubat 1961’de yansıyan demecinde ise Avrupa ve Amerika’daki oranlarla (% 2-5) Türkiye’deki zekâsı geri çocuk oranının aynı olduğunun kabul edilebileceğini, bunların topluma kazandırılması ve eğitiminde aileden çok kuruluş ve enstitülerin etkin olduğunu açıklamıştı. Zekâ geriliği üzerinde durduğu gibi Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneğinin 12 Şubat 1961 toplantısında Zekâ Sağlık Enstitülerinin kurulmasının öneminden bahsedildiğini, bu kuruluş için 500 dönümlük arazi ihtiyacı olduğunu söylemişti. Bu doğrultudaki planlamalarını ve enstitünün hedeflerini de (eğitim, korunma, çalışmalarının sağlanması gibi) belirtmeyi ihmal etmemişti.⁷⁶ Bu ziyafetin ilanı için “*Unutulmuş Çocuklar*” başlıklı broşürlerin yayımlandığı anlaşılmaktadır.⁷⁷

1964 yılı itibarıyla geneli zihinsel engelli çocuk ailelerinden oluşan 200’e yakın üyesi ve Anadolu’da 5 şubesi (Bursa, Kastamonu, Ankara, Samsun, Foça-İzmir) mevcut olan dernek aynı zamanda Amerika, Avrupa, Asya, Afrika mümasil dernekleri ile de işbirliği yapmaktaydı.⁷⁸

Devlet arşivlerinde ulaşılan bir mektup, 1965 yılında Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneğinin zihinsel yetersizliği olan çocukların eğitimi alanında faaliyet gösteren Türkiye’de tek dernek durumunda olduğuna işaret etmektedir.⁷⁹ 5 Mart 1965 tarihinde Adalet Partisi Foça İlçe Başkanı Avukat Nusret Çalış, 16 Şubat 1965’te kurulan Suat Hayri Ürgüplü karma hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görevlendirilen Süleyman Demirel’e tebrik mektubu göndermiş ve bu mektupta kendi ifadesiyle çok önemli bir memleket davasını duyurmak istediğini vurgulamıştı. Geri zekâlı⁸⁰ olarak adlandırılan ve yapılan istatistiklere göre mevcudu yarım milyonu bulan çocukların durumlarını gündeme getirmiş ve bu çocukların bir an evvel devlet korumasına alınarak topluma yararlı hale getirilmesini istemişti. Bu çocukların zekâlarının diğer çocuklara göre az olmasından dolayı hiçbir okula kabul edilmediklerinden bahisle bu çocuklar ile ilgilenecek, onlara eğitim verecek kurum-

75 Mücahit Beşer, “Memleketimizde geri zekâlı 500 bin çocuk bulunuyormuş!”, *Cumhuriyet*, 13 Şubat 1961, s. 1, 5.

76 Metin Doğanalp, “Türkiye’de geri zekâlı çocuklar 500 bini buluyor”, *Milliyet*, 13 Şubat 1961, s. 3.

77 Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, 81-83.

78 Akdeniz, *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar*, 85; BCA, 30.1.0.0/23.131.1; BCA, 30.18.1.2/151.68.6; BCA, 30.18.1.2/153.46.8; *Unutulmuş Çocuklar*, 14.

79 BCA, 30.1.0.0/23.131.1.

80 Bu tanımlar kullanılırken belge ve dönemin diline sadık kalınmıştır.

ların olmadığından şikâyet etmiştir. Diğer gelişmiş ülkelerde bu tip çocuklar için çalışmalar yapıldığı, eğitim kurumları açıldığından bahisle Türkiye’de yapılan birkaç çalışmanın yetersiz olduğunu belirtmiştir. Mektubuna eklemiş olduğu “*Unutulmuş Çocuklar*” broşüründe de belirtildiği gibi bu konuda gelişmiş ülkelerle Türkiye arasında ciddi bir fark söz konusuydu. Çalış’a göre, Milli Eğitim Bakanlığının çalışmalarıyla ilkokullarda birkaç ilave dersane ile bu çocuklara temel eğitim verilmesi uygulaması sayısal açıdan yetersizdi. Zekâsı geri yetişkinler için ise hiçbir önlem alınmamıştı. Zihinsel engelli çocuklara sahip ailelerin çocukları ile beraber perişanlığını dile getirmişti. Çalış, çocukların da ailelerine bağlı olarak yaşamaktan özgürleşemediklerini, oysa gelişmiş toplumlar da bu tür çocukların bağımsız şekilde yaşamalarını sürdürebildiklerini vurgulamıştı.

“*Hükümet bütçe görüşmelerine bu hususu eklerseniz ve siz yönetici olarak bu konuya el atarsanız ününüz unutulmayacak derecede artacaktır ayrıca bu konudan sıkıntı duyan ailelerin hayır duasını alırsınız*” şeklindeki önerilerinden sonra mektubunu “*muztarıp bir aile babası olarak*” ifadesiyle bitiren Nusret Çalış’ın da zihinsel yetersizliği olan bir çocuk babası olduğu anlaşılmaktadır. Bu mektup, bir ölçüde dernek için gönüllü olan ya da derneği kuran engelli çocuk sahibi ailelere ve çabalarına bir örnek teşkil etmektedir.⁸¹

Dernek, 15 Temmuz 1992 yılında ZİÇEV İstanbul Şubesi ile dört maddelik bir protokol imzalamıştı. Bu protokole göre ZİÇEV’in İstanbul Şubesi Ümraniye Çakmak Mahallesi’nde yaptırmakta olduğu eğitim-öğretim rehabilitasyon okul inşaatının tamamlanmasına maddi yardımda (250.000.000 TL) bulunmuştu. Ayrıca ZİÇEV, Kamu Yararına Çalışan Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneğinden 8 zihinsel yetersiz çocuğa kontenjan taniyacak ve dernek tarafından önerilecek bir yetişkin zihinsel özürlü kişiyi yatılı-ücretsiz yaşam boyu merkezine kabul edecekti. Protokolün dördüncü maddesinde şu karara yer verilmişti:

Derneğin, İstanbul Kurtuluş’ta bulunan 3 katlı binasının halen dernek merkezi olarak kullanılan ikinci katında derneğin faaliyetlerine engel olmayacak şekilde, Vakıf rehabilitasyon ve rehberlik hizmetleri verebilecek olup, diğer katların tahliyesi halinde binanın tamamı Dernek-Vakıf işbirliği ile eğitim, öğretim, terapi ve rehberlik hizmetleri için kullanılacaktır.⁸²

Türkiye’deki diğer çalışmalara da destek olan derneğe, 2000 yılında Kuzey Kent Eğitim ve Uygulama Okulu Koruma Derneğince teşekkür mektubu gönderilmişti. Zira yapılan yardımlarla zihinsel özürlü çocukların eğitimi amacıyla Kastamonu’da Milli Eğitim Bakanlığına bağlı “*Sevgi Okulu*” faaliyete geçirilmiş, yaklaşık 40 öğrenci ile çalışmalarına devam etmişti.

81 *BCA*, 30.1.0.0/23.131.1. *Unutulmuş Çocuklar*, Sosyal Bilimlerle ilgili bir kitapçık olarak 1959’da basında tanıtılmıştı. Türker Acaroğlu, “Yeni Neşriyat-Erdek Şenliği Yayınları”, *Milliyet*, 16 Temmuz 1959, s. 4.

82 *Protokol metni*, 15 Temmuz 1992 (Dernek arşivinden).

Milli Eğitim Bakanlığı okulun adını “*Kuzey Kent Eğitim Uygulama Okulu*” olarak değiştirmişti. Başkan Ekrem Esen ve Sayman Kemal Ramazancıoğlu’nun imzalarını taşıyan mektupta okulun farklı yöntemler ve araç-gereç kullandığı, iş atölyesinde el becerilerini geliştirici çalışmalar yapıldığı, bu sebeple maddi anlamda zorluk çekildiği belirtilmişti. Bu şartlar altında 1999’da İstanbul’da katıldıkları “*Özürlüler Olimpiyatları*”nda öğrencilerin altın, gümüş ve bronz olmak üzere 5 adet madalya kazandıkları bildirilmişti. Mektup, Dernek başkanı Dr. Münire Akdeniz’e, yardımsever insanların bir araya geldiği derneğin Yönetim Kurulu’na teşekkürle son bulmuştu. Mektupta teşekkürün yanında yardım da istenmekteydi.⁸³

Günümüzde dernek, etkinliklerini kendine bağlı olan ZİÇEV ile birlikte sürdürmektedir. Dernek vakıf ortaklığı ile yılda iki defa kermes organizasyonuna gidilmektedir. Birincisi Mayıs ayında “*Anneler Günü*” dolayısıyla Kalamış’ta bir restoran bahçesinde, ikincisi ise yılbaşı öncesi Suadiye Büyük Kulüp’te düzenlenmektedir. Bunlardan başka “*Dünya Engelliler Günü*” dolayısıyla çeşitli etkinlikler sergilenmektedir. Demet Arık, genellikle sempozyum ve panelere konuşmacı olarak katılmaktadır. Her yıl Eylül ayında engelli çocuklar için Ayvalık’ta bir haftalık kamp organizasyonu gelenekselleşmiştir. Bu kampa katılan çocuk ve velilerin yol masrafları dernek tarafından karşılanmaktadır.

Yapılan bağışlar arasında Kurban Bayramı öncesi hayırseverler tarafından yapılan kurban bağışları da bulunmaktadır. Bu bağışlar ile alınan büyük ve küçükbaş hayvanlar kestirildikten sonra ZİÇEV’e bağlı okulun soğuk hava deposunda saklanmaktadır. Bir yıl boyunca öğle yemeklerinde okulun öğrencileri ve öğretmenlerinin yemek ihtiyaçları buradan giderilmektedir. Derileri ise Türk Hava Kurumu’na makbuz karşılığında bağışlanmaktadır. Okulda halen 96 öğrenci, 18 eğitmen bulunmaktadır. Ders saatleri 45’er dakika olup sabah 09:00 akşam 18:00 arası eğitim verilmektedir. Bu çocukların ev dışında vakit geçirmeleri ailelerine diğer işlerini takip etme fırsatı doğurmaktadır. Ayrıca özel gereksinimi olan bu çocuklar ailelerinden ayrı bağımsız hareket etme fırsat ve hakkına da sahip olabilmektedirler. ZİÇEV Şube Yönetim Kurulu üyeleri ve okul müdürü Muzaffer Aslan, daha da iyi şartlara ulaşma mücadelesi vermektedirler.⁸⁴

Sonuç

Engellilik konusuna özel eğitim açısından yaklaşıldığında öncelikle sağır, dilsiz ve âmâ bireylerin eğitimine yönelinmiştir. Dünyada ve Türkiye’de zihinsel engellilerle ilgili çalışmalar ise oldukça geç başlamıştır. Devlet politikası olarak ele alınması, 20. yüzyılın ikinci yarısını bulmuştur. Öte yandan zihinsel yetersizlikle ilgili olarak daha en baştan terminoloji

83 3 Mayıs 2000 tarihli mektup (Dernek arşivinden).

84 Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj.

ve tanımlamaların gelişiminde tarihsel açıdan politik, sosyal, kültürel olaylarla teknolojinin rol oynadığı değerlendirilebilir. Buna bağlı olarak günümüzde de halen farklı terimlere başvurulabilmektedir.

Genelde ise zihinsel engellilere ilişkin girişimlere, yaşanan zorluk ve sıkıntılara bağlı olarak engelli çocukların aileleri ya da yakınları öncülük etmişler ve hala etmektedirler. İlk aşamada devletin bu alana yaklaşımındaki yetersizlik de yardımları ön plana çıkarmış olmalıdır. Engellilik konusunda bireysel destekler bir yana bırakılırsa yardımların genellikle vakıflara yapılan bağışlar şeklinde ortaya çıktığı söylenebilir. Zaten genellikle vakıf ve dernekler ancak bu bağışlarla ayakta kalabilmektedirler. Günümüzde engellilik konusuna devlet politikası olarak yaklaşılmaktadır. Zaten çağdaş toplum olmanın koşullarından biri haline gelmesine koşut olarak konu giderek ağırlığını hissettirmektedir. Artan sivil toplum örgütleri ile işbirliği halinde belediyeler ve üniversiteler aracılığıyla engellilik konusunda farkındalık yaratılmakta; çeşitli eksiklikler ise devlet kanalıyla giderilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye’de kayıt altına alınmış engelli bireylerin engel türünü gözeterek hazırlanan 2010 tarihli istatistiksel verilere göre okur-yazar olmayan yani temel eğitimden yararlanmayan/yararlanamayan % 57,5 zihinsel yetersizliği olan birey mevcuttu. Okur-yazar olup bir okul bitirmeyen %28,9; ilkokulu bitiren %4,6; ilköğretim/ortaokul ve dengi okul bitiren %8,2 ve lise ve daha üstü okul bitiren sayısı %0,7’dir.⁸⁵ Bu istatistik veriler çerçevesinde zihinsel yetersizliği olan bireyler için kurulmuş olan dernek ve vakıfların çalışmaları bu bireylere eğitim, özellikle de temel eğitimi vermek esasına dayandıklarını belirtmek gerekir. Temel eğitimin yanında mesleki bilgi ve beceri eğitimleri de verilmektedir. Bu sayede engeli olan bireyin bir başka kişiye ya da kişilere ihtiyaç duymadan hayatını sürdürmesinin yolu açılarak özgürleşmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği, sahip olduğu şart ve olanaklar çerçevesinde başarılı sonuçlara ulaşmaya çalışmış ancak Türkiye’de yaşanan siyasi değişimlerin de etkisiyle hızlı bir gelişme sağlayamamıştır. 1960’lardan sonra engellilik konusundaki çalışmalarla birlikte derneğin faaliyetlerinin olumlu anlamda arttığını söylemek mümkündür. Derneğin bugüne kadar gelmesinde izledikleri stratejinin yanında kendini bu zihinsel engelli çocuklara adanmış, onların tedavi ve eğitimleri için yurtdışı ve yurtiçinde tahsilini derinleştirmiş olan Dr. Münire Esen Akdeniz gibi isimlerin etkili olduğu görülmektedir. Dernek aracılığı ile yurtdışında örnekleri olan bir eğitim kurumunun Türkiye’ye kazandırılmış olması kuşkusuz önemli bir gelişmedir.

85 TÜİK, *Özürümlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, 2010:3.

Kaynakça / References

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/151.68.6; 30.18.1-2/153.46.8; 30.18.1.2/154.85.5; 30.18.1.2/155.6.19; 30.1.0.0/23.131.1

Dr. Özlem Karabuda Arşivi

Kitaplar

V. Milli Eğitim Şûrası, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1953.

Akdeniz, Münire Esen. *Zekâca Az Gelişmiş Çocuklar-Oligophrenology*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1964.

Balci, Sezai. *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve Engelli Eğitimi, Sağır Dilsiz ve Körler Mektebi*. İstanbul: Libra, 2013.

Çağlar, Doğan. *Geri Zekâlı Çocuklar ve Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.

Demirel, Fatih. *Osmanlı'da Sağır-Dilsiz ve Âmaların Eğitimi Dilsiz ve Âmâ Mektebi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2013.

Okuturlar, Mehmet H. *Özel Eğitim*. İstanbul: Okuturlar Yayınları, 1975.

TBMM Albümü-1920-2010, c.2 (1950-1980), 2.bs., TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.

Kitapçı Bölüm ve Makaleler

Akçamete, Gönül. "Türkiye'de Özel Eğitim-12". *Özel Eğitim*. Ed. Süleyman Eripek. 195-208. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998.

Ataman, Ayşegül. "Gazi Eğitim Enstitüsü Özel Eğitim Şubesi İlk Mezunları". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 9/1 (2008): 1-13.

Bulut, Sefa ve Taylı Aslı. "Cumhuriyet Dönemi Üstün Yetenekliler Eğitim Politikası". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12 (2006): 33-40.

Cavkaytar, Atilla; Melekoğlu, Meral ve Yıldız, Gizem. "Geçmişten Günümüze Özel Gereksinimli Olma ve Zihin Yetersizliği: Dünya'da ve Türkiye'de Kavramların Evrimi". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* -30. Yıl Özel Sayı- (2014): 111-122.

Çitil, Mahmut. "Türkiye'de Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Politikalarının Değerlendirilmesi". *Milli Eğitim -Özel Sayı- 1* (2018): 143-172.

Kurt, Sevil Lale. "Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 16/36 (2016): s. 99-127.

Orhan, Serdar - Gökmen, Genç Kemal. "Engellilere Yönelik Ülkemizde Özel Eğitim Hizmet Uygulamaları ve Örnek Ülke Karşılaştırması". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 35/2 (2015): 115-146.

Tutkun, Ömer F. ve Koç, Mustafa. "Çocuk Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Türkiye'de Çocuk Haklarına Yönelik Çalışma ve Yasal Düzenlemeler". *Ege Eğitim Dergisi* 3/2 (2003): 11-23.

Meclis Zabıtları

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C. 36, B.91, 21.7.1966.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C.38, B.25, 31.7.1967.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, C.44, B.5, 21.11.1967.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, C.8, B.119, 26.7.1966.

Resmi Gazete

Resmi Gazete, 10 Ağustos 1966/12371.

Resmi Gazete, 24 Mayıs 1983/18056.

Sürelî Yayınlar

Acaroğlu, Türker. “Yeni Neşriyat-Erdek Şenliği Yayınları”. *Milliyet*, 16 Temmuz 1959, s. 4.

Doğanalp, Metin. “Türkiye’de geri zekâlı çocuklar 500 bini buluyor”. *Milliyet*, 13 Şubat 1961, s. 3.

İstanbul Telgraf. 30 Ağustos 1958, s. 2-3.

Milliyet. 15 Eylül 1963, s. 5.

Milliyet. 18 Kasım 1965, s. 5.

Milliyet. 30 Ağustos 1967, s. 5.

Milliyet. 5 Temmuz 1969, s. 4.

Milliyet. 12 Ağustos 1971, s. 8.

Mücahit Beşer. “Memleketimizde geri zekâlı 500 bin çocuk bulunuyormuş!”. *Cumhuriyet*. 13 Şubat 1961, s. 1, 5.

Tünaydın. 30 Temmuz 1986, s. 2, 3, 6.

Tünaydın. 15 Nisan 1998, s. 6.

Tünaydın. 1 Temmuz 1988, s. 6.

Yenigün. 31 Mart 2017, s. 7.

Tezler

Çitil, Mahmut. *Cumhuriyetin İlanından Günümüze kadar Türkiye’de Özel Eğitim (1923-2007)*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

Röportajlar

Nurettin Mahir Korkmaz, 05.09.2018 tarihli röportaj.

Yönetmelik, Rapor ve Broşürler

TÜİK, *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, 2010: 3.

Unutulmuş Çocuklar. İstanbul: Çocuk Zekâsını Koruma ve Geliştirme Derneği Yayınları, t.y.

World Report on Disability 2011. World Health Organization (WHO)-The World Bank (2011).

Online Kaynaklar

“Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun”. 15 Şubat 1956, Kanun Numarası:6660, Sayı: 9242, *Düstür*, Tertip: 3, Cilt: 37, s. 316, erişim: 29.07.2019 <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/kanunlar/6660-sayili-guzel-sanatlarda-fevkalade-istidal-gosteren-cocuklarin-devlet-tarafindan-yetistirilmesi-hakkinda-kanun.pdf>).

“İlköğretim ve Eğitim Kanunu”. 5 Ocak1961/222, erişim:29.07.2019, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.222.pdf>).

“Kararnemeler”. *Resmi Gazete*. 17 Eylül 1959/10308, erişim:29.07.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10308.pdf>).

“Millî Eğitim Temel Kanunu”. 14 Haziran 1973/1739, erişim:29.07.2019, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>).

- “Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”. 30 Nisan 1992/3797, erişim:29.07.2019, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc075/kanuntbmmc075/kanuntbmmc07503797.pdf
- “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu”. 12 Ekim 1983/2916, erişim:29.07.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18192.pdf>.
- “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”. 6 Haziran 1997/23011, Kanun numarası: 573, erişim: 29.07.2019, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf.
- “Özürllü ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”. *Resmi Gazete*, 1 Temmuz 2005/5378, erişim: 28.07.2019, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>
- Kargın, Tevhide. “Cumhuriyetin 80. Yılında Özel Eğitim”. *Milli Eğitim Dergisi*, 160 (2003): 106-116. Erişim: 15 Temmuz 2019, (http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/kargin.htm)
- Zihnioğlu, Levent röportajı: http://www.yenikastamonu.com/kposta3/index2.asp?fuseaction=home.dsp_news&catid=54&cid=10366